

THE IMAGE OF THE CONTEMPORARY ARCHITECTURE OF KIELCE – A REVIEW OF THE SELECTED BUILDINGS

OBRAZ WSPÓŁCZESNEJ ARCHITEKTURY KIELC NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH OBIEKTÓW

DOI: 10.30540/sae-2018-014

Abstract

Modernist architecture has grown out of the possibility of using new construction materials as well as a widespread criticism of historical architectural styles. The development of contemporary architecture in Kielce is consonant with the development trends in architecture throughout Poland and in Europe. In order to characterise the facets of contemporary architecture in Kielce, the author of the paper has focused on the selection of the most distinctive and valuable buildings. The image of Kielce's contemporary architecture presented here evinces its diversity and great value. The city's fabric holds noteworthy objects of modernist and postmodernist architecture.

Keywords: contemporary architecture, architecture of Kielce

Streszczenie

Architektura modernistyczna wyrosła na gruncie możliwości stosowania nowych materiałów konstrukcyjnych i powszechnej krytyce stylów historycznych. Rozwój współczesnej architektury w Kielcach odpowiada tendencjom rozwojowym w architekturze w Polsce i w Europie. Aby scharakteryzować oblicza architektury współczesnej w Kielcach, autor skupił się na wybranych przykładach obiektów najbardziej charakterystycznych i wartościowych. Zaprezentowany obraz architektury współczesnej Kielc świadczy o jej zróżnicowaniu i dużych walorach. W tkance miasta znajdują się znaczące obiekty architektury modernistycznej i postmodernistycznej.

Słowa kluczowe: architektura współczesna, architektura Kielc

1. INTRODUCTION

The nineteenth century was a period of an unusually dynamic development of civilisation. Over the past one hundred years, a significant number of inventions were patented, which revolutionised the modern world.

The invention of cast iron, steel and reinforced concrete proved to be pivotal to the development of contemporary architecture. The new structural solutions used in institutional buildings were initially hidden under a traditional revival-style exterior.

Both the new construction technologies and the departure of artists from historical architecture fostered the rise of a new architecture, Modernism. Modernist architecture was created from 1918 to 1975.

The contemporary architecture of Kielce followed the same patterns of influence as the architecture

1. WPROWADZENIE

XIX wiek to okres niezwykle dynamicznego rozwoju cywilizacyjnego. Na przestrzeni tych stu lat opatentowano znaczącą liczbę wynalazków, które zrewolucjonizowały współczesny świat.

Dla rozwoju nowoczesnej architektury najważniejsze wydaje się wynalezienie żeliwa, stali i żelbetonu. Nowe konstrukcje stosowane w budynkach użyteczności publicznej początkowo ukrywane były pod tradycyjną neostylową obudową.

Nowe technologie w budowaniu i odwrócenie się przez twórców od architektury historycznej sprzyjało powstaniu nowej architektury – modernistycznej. Modernizm w architekturze przypada na lata 1918-1975.

Architektura współczesna w Kielcach podlegała tym samym wpływom, którym podlegała architekту-

of other cities in Poland and in Europe. Modernist buildings were constructed from the 1930s onwards, whereas postmodernist and neo-modernist objects began to appear around the turn of the second millennium. It should be noted that after World War II, in the 1950s and the 1960s, the so called socialist realism architecture was created both in Kielce and throughout Poland. This style, however, is not included in the paper since it does not belong to the mainstream of creative architecture.

In order to characterise the facets of contemporary architecture in Kielce in a brief, concise article form, the focus had to be given to selected buildings solely. The selection process is subjective by nature. Therefore, only the most distinctive and valuable buildings were chosen.

2. THE NEW ARCHITECTURE – ITS DETERMINANTS AND EXAMPLES

2.1. Modernism

The erection of the Crystal Palace in London's Hyde Park was a major breakthrough in the history of modern architecture. The improvement on iron structures paralleled the development of the technology of cast iron and steel smelting. Mass production of steel began after the year 1850. This rendered the construction of highly elaborate structures possible. Iron-framed structures started to appear in the USA on a large scale in the mid-nineteenth century. Concrete and reinforcement were first set together by Joseph-Louis Lambot. In 1892, the idea of reinforcing concrete was scientifically developed by a French engineer, Francois Hennebique. The first ever building to feature a fully reinforced concrete frame was erected in Greenburg, Pennsylvania in 1903. Pre-stressed members were first used in 1920 by Eugène Freyssinet.

Eclecticism and Art Nouveau were the dominant styles in architecture at that time. Art Nouveau resulted from both the pursuit of liberation of the building form from an out-and-out imitation of ancient epochs (historicism) and the desire to create a fresh style. An Austrian architect, Adolf F.K.V.M. Loos, who created his work at the time of Art Nouveau, in 1913 wrote an essay entitled *Ornement et crime* [9], in which he argued for the dispensability of ornamentation in architecture. With this manifesto, he became a precursor of Modernism.

In the years following World War I, already a relic, Art Nouveau met severe criticism of the avant-garde of that time. Many of the architects who had initially found inspiration in Art Nouveau for their works turned into its radical opponents.

ra w Polsce i Europie. Począwszy od lat trzydziestych XX wieku powstawały budowle modernistyczne, a pod koniec wieku XX i w wieku XXI – postmodernistyczne i neomodernistyczne. Należy zaznaczyć, że po drugiej wojnie światowej w latach 50. i 60. powstawały w Kielcach, podobnie jak i w całej Polsce, budowle w stylu tzw. socrealistycznym, które w tym artykule pominięto jako niebędące w głównym nurcie architektury twórczej.

Aby scharakteryzować oblicza architektury współczesnej w Kielcach, w ramach krótkiej formy artykułu, należało skupić się na wybranych przykładach. Wybór z natury rzeczy jest subiektywny. Autor starał się dokonać wyboru budowli najbardziej charakterystycznych i wartościowych.

2. OBRAZ NOWEJ ARCHITEKTURY – UWARUNKOWANIA, PRZYKŁADY

2.1. Modernizm

Przełomowym wydarzeniem w historii architektury nowoczesnej było wzniesienie w londyńskim Hyde Parku Pałacu Kryształowego. Ulepszanie konstrukcji żelaznych przebiegało równoległe z rozwojem technologii wytopu, najpierw żeliwa, a potem stali. Masową produkcję stali rozpoczęto po roku 1850, dało to możliwość realizowania bardzo rozbudowanych konstrukcji. Mniej więcej od połowy XIX stulecia zaczęto w Stanach Zjednoczonych stosować na dużą skalę budownictwo szkieletowe, posługując się żelazem jako materiałem. Beton ze zbrojeniem jako pierwszy połączył Joseph-Louis Lambot. Koncepcję zbrojenia betonu uzasadnił naukowo w 1892 roku francuski inżynier Francois Hennebique. W 1903 roku w Greenburg (Pensylwania) powstał pierwszy budynek o całkowicie żelbetowej konstrukcji szkieletowej. Elementy sprężone jako pierwszy zastosował w 1920 roku Eugène Freyssinet.

W architekturze w owym czasie panował eklektyzm i secesja. Secesja była rezultatem poszukiwań wyzwolenia formy budynku z czystego naśladownictwa dawnych epok (historyzmu) i chęci wytworzenia nowego stylu. Austriacki architekt Adolf F.K.V.M. Loos, tworzący w okresie panowania secesji, w roku 1913 napisał esej *Ornement et crime* [9], w którym dowodził zbędności ornamentu w architekturze, stając się prekursorem modernizmu.

Po I wojnie światowej, secesja, która już wcześniej wydawała się przeżytkiem, spotykała się prawie wyłącznie z surową krytyką ze strony ówczesnej awangardy. Wielu architektów, którzy tworzyli początkowo w stylu secesyjnym, stało się radykalnymi jej przeciwnikami.

In the second decade of the 20th century, the newly emerging architectural style began to be referred to as modernist. The term 'Modernism' is of Latin origin and denotes 'modernity' [1] (in French – 'le moderne', in German – 'die Moderne').

The term 'Modernism' encompasses a wide range of architectural aspects. It covers a variety of currents and trends, e.g. functionalism, radicalism and sceptical humanism, which depart from the historical styles and focus mainly on the functionality of the premises. The first buildings bearing the signs of Modernism were constructed in Germany and the Netherlands. The Fagus shoe factory established in 1911 based on a design plan by Walter Gropius is considered the first fully modernist object.

Modernism developed simultaneously in various European countries as well as in America. The advances in engineering permitted a large-scale application of glass, steel and reinforced concrete in architecture, which opened up new possibilities in shaping buildings.

The most famous manifestos of Modernism include *Five Points of Architecture* by Le Corbusier (1922) [2] as well as *The Athens Charter* (1933) [8] prepared under his supervision. Modernist architects, however, usually avoided drawing up programmes and making clear-cut assumptions. On the contrary, they relied on the concept of functionality as well as general mottos setting out the directions in design. One such slogan was "Form follows function" by L.H. Sullivan (1856-1924). The idea conveyed here is that the form should be subordinate to the function. It is the function of the building that ought to determine and define its appearance. In his *Space, Time and Architecture* [3], Sigfried Giedion characterised the evolution of architectural and urbanist thought since the Renaissance until the contemporary times, and demonstrated the development trends in that field.

2.2. Modernist architecture in Kielce

The first modernist building was erected in Kielce in 1933-1935. It was the Marshal Józef Piłsudski House of Physical Education and Military Training. Interesting modernist buildings continued to be constructed in Kielce after World War II, despite the unfavourable political circumstances.

The Józef Piłsudski Provincial House of Culture

In 1935, the Marshal Józef Piłsudski House of Physical Education and Military Training was opened to the public, as a result of the efforts of an association

W drugiej dekadzie XX wieku nową rodzącą się architekturę zaczęto określać terminem modernistyczna. Termin „modernizm” ma swoje źródło w języku łacińskim „modern” i oznacza „nowoczesność” [1] (w języku francuskim „moderne”, w języku niemieckim „die moderne”).

Określenie „modernizm” w odniesieniu do architektury ma bardzo szeroki zakres i obejmuje różnorodne prądy i kierunki (np. funkcjonalizm, radykalizm, sceptyczny humanizm), które zrywają ze stylami historycznymi i kładą główny nacisk na funkcjonalność budynku. Pierwsze budynki noszące znamiona modernizmu powstały w Niemczech i Holandii. Za pierwszy w pełni modernistyczny obiekt uznaje się powstałą w 1911 roku fabrykę obuwia Fagus projektu Waltera Gropiusa.

Modernizm rozwijał się równolegle w różnych krajach Europy i w Ameryce. Rozwój inżynierii pozwalał na stosowanie w architekturze na szeroką skalę szkła, stali i betonu zbrojonego, co otworzyło nowe możliwości w kształtowaniu budowli.

Najbardziej znane manifesty modernizmu to: *Pięć punktów nowoczesnej architektury* Le Corbusiera (1922) [2] oraz przygotowana pod jego kierownictwem *Karta Ateńska* (1933) [8]. Moderniści jednak generalnie unikali tworzenia formalnych programów i przyjmowania jednoznacznych założeń. Opierali się na idei funkcjonalności i ogólnych hasłach wytyczających kierunki projektowania. Jednym z takich hasła było: „Form follows function” L.H. Sullivana (1856-1924), co oznacza, że forma powinna być podporządkowana funkcji. To przeznaczenie budynku powinno determinować jego wygląd. Sigfried Giedion w swym dziele *Przestrzeń, czas, architektura* [3] scharakteryzował rozwój myśli architektonicznej i urbanistycznej od okresu odrodzenia do czasów współczesnych oraz zaprezentował tendencje rozwojowe w tej dziedzinie.

2.2. Architektura modernistyczna w Kielcach

Pierwszy budynek modernistyczny w Kielcach powstał w latach 1933-1935. Był to Dom Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego. Również po drugiej wojnie światowej, mimo niesprzyjającym uwarunkowaniom politycznym, powstawały w Kielcach interesujące budynki modernistyczne

Wojewódzki Dom Kultury im. Marszałka Józefa Piłsudskiego

W roku 1935, dzięki staraniom zawiązanego specjalnie w tym celu stowarzyszenia, oddano do użytku Dom Wychowania Fizycznego i Przystosowania

Photo 1. The building of the Marshal Józef Piłsudski Provincial House of Culture in Kielce (source: www.kielce-foto.blogspot.com)

Foto 1. Gmach Wojewódzkiego Domu Kultury im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Kielcach (źródło: www.kielce-foto.blogspot.com)

set up solely for this purpose. The building was designed by Edgar Aleksander Norwerth (1884-1950), a prominent architect, city planner, theorist of modernist architecture, professor of the Warsaw University of Technology and the author of the design of the Central Institute of Physical Education in Bielany, Warsaw. Norwerth proposed a unique design of a monumental modernist edifice to the citizens of Kielce.

In 1935, the gymnasium hall was ready for the public, followed by the opening of the Mirror Hall in 1936 and the cinema in 1937. The cinema room was fitted with an air-conditioning system (presumably, the first such system in Poland), the elements of which have survived to this day. The building interiors had congenial décor, and the original characteristic panels of Chęciny marble, the mosaic floors and the ceiling stucco have also remained unaffected till today.

In 1938, the Statue of the Legions' Deed was unveiled in the square in front of the building. Professor Jan Raszka, the sculptor and a soldier of the Legions' himself, did not manage to produce the bronze cast, and only a patinated gypsum model was placed on the marble pedestal. In 1939, the monument was destroyed by the Germans. It was recreated from scratch and unveiled in 1991. The original styling of the building, including the colours of the walls and the details of the fences, was maintained throughout the whole post-war period. A greenhouse, a parachute tower and tennis courts were additional attractive attributes of the building.

Wojskowego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Kielcach. Projekt gmachu opracował Edgar Aleksander Norwerth (1884-1950), wybitny architekt, urbanista i teoretyk architektury epoki modernizmu, profesor Politechniki Warszawskiej, autor m.in. projektu Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego na Bielanach w Warszawie. Norwerth zaproponował kielczanom wyjątkowy projekt monumentalnego, modernistycznego gmachu.

W 1935 roku oddano do użytku salę gimnastyczną, w 1936 – Salę Lustrzaną, a w 1937 – kino. Sala kinowa wyposażona była w klimatyzację, którą można uznać za pierwszą klimatyzację w Polsce, a której elementy zachowały się do dziś, podobnie jak charakterystyczne zdobienia z chęcińskich marmurów, mozaikowe posadzki i stiuki na sufitach.

W 1938 roku na skwerze przed gmachem odsłonięto pomnik Czynu Legionowego. Rzeźbiarz – legionista, profesor Jan Raszka – nie zdążył wykonać odlewu w brązie i na marmurowym cokole stanął tylko patynowany model gipsowy. W 1939 roku pomnik zniszczyli Niemcy. Odtworzony został od podstaw i odsłonięty w 1991 roku. Przez cały okres powojenny utrzymana była stylistyka budynku, łącznie z kolorystyką ścian oraz detalami ogrodzeń zewnętrznych. Dodatkową atrakcją budowli były: cieplarnia, wieża spadochronowa i korty tenisowe.

Gmach Domu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego im. Marszałka Józefa Piłsud-

Photo 2. The building of a Health Centre at Wesola 52, Kielce in the 1960s (source: końskie.fotopolska.eu)
Foto 2. Gmach Przychodni Zdrowia w Kielcach, ul. Wesola 52, lata 60. (źródło: końskie.fotopolska.eu)

Photo 3. The building of the Board of the Provincial National Council in Kielce at the beginning of the 1970s (source: s-media-cache-pining.com)
Foto 3. Gmach Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach, początek lat 70. (źródło: s-media-cache-pining.com)

The building of Marshal Józef Piłsudski House of Physical Education and Military Training (the Provincial House of Culture at present) is one of the best preserved examples of interwar modernist architecture in Poland.

After the war, in the 1950s and the 1960s, significant modernist buildings were still created in Kielce, in spite of the adverse political situation.

The building at Wesoła 52

A very interesting modernist building is located at Wesoła 52. It was designed as new premises for the diocesan curia in 1958 by two Warsaw architects, Andrzej Rostkowski and Mieczysław Gliszczyński. When the building was in a core-and-shell state, it was adapted for a health centre based on the design of Edward Modrzejewski, an architect from Kielce. The body of the building used to be a fine example of modernist architecture before 1990, when further conversions commissioned by the Higher School of Insurance largely obliterated the modernist features.

The building of the Province Office

At the beginning of the 1960s, a team of the B.P.B. *Miastoprojekt-Kielce* (*Miastoprojekt-Kielce* Design and Research Bureau) under the supervision of an engineer Stanisław Skibniewski developed a design plan of a building complex for the Board of the Provincial National Council.

The foundation stone of the complex of the Board of the Provincial National Council was laid on 30th June, 1967. The representative buildings were constructed by the *Kieleckie Przedsiębiorstwo Budownictwa Miejskiego* (Kielce Office of Urban Development).

In the autumn of 1971, after several years of construction works, the process of gradual opening of the buildings began. The three-building complex with a total area of over 20,000 m² was put into use in stages. Building A, the main ten-storey object with a floor area of 10,000 m², was completed in 1970. The seven-storey Building C, with a floor area of 8,000 m², was ready in 1971, and the smallest, yet the most characteristic Building B, with a floor area of 2,000 m², was finished two years later.

The premises of the Province Office in Kielce is an interesting monumental example of modernist architecture. Peter Zumthor, the world-famous architect, appreciated its form and spoke highly of its architecture during his visit in Kielce on 1st March, 2011.

Noteworthy is the building of the coach station, which has become a symbol of the post-war

skiego (obecnie Wojewódzki Dom Kultury) jest jednym z najlepiej zachowanych w Polsce przykładów międzywojennej architektury modernistycznej.

Po wojnie w Kielcach, w latach 1950-1960, mimo trudnych uwarunkowań politycznych powstały jednak znaczące budowle architektury modernistycznej.

Gmach przy ulicy Wesołej 52

Bardzo interesujący budynek modernistyczny zlokalizowano przy ulicy Wesołej 52, a zaprojektowali go w 1958 roku, z przeznaczeniem na nową siedzibę kurii biskupiej, dwaj warszawscy architekci: Andrzej Rostkowski i Mieczysław Gliszczyński. Gdy budynek był w stanie surowym, został adaptowany według projektu kieleckiego architekta Edwarda Modrzejewskiego na przychodnię zdrowia. Bryła budynku stanowiła znakomity przykład architektury modernistycznej; stanowiła, ponieważ późniejsze adaptacje (Wyższa Szkoła Ubezpieczeń, 1990) walory te w znacznym stopniu zniweczyły.

Gmach Urzędu Wojewódzkiego

Na początku lat sześćdziesiątych zespół pracowni B.P.B. *Miastoprojekt-Kielce* pod kierunkiem inż. Stanisława Skibniewskiego opracował projekt kompleksu gmachów Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej.

Kamień węgielny pod budowę kompleksu budynków PWRN uroczyście wmurowano 30 czerwca 1967 roku. Reprezentacyjne budynki wzniosło *Kieleckie Przedsiębiorstwo Budownictwa Miejskiego*.

Po kilkuletnim okresie budowy, jesienią 1971 roku, rozpoczęto sukcesywne zasiedlanie budynków. Składający się z trzech gmachów kompleks, o łącznej powierzchni ponad 20 tys. m², oddawano do użytku stopniowo. Budynek główny A, o dziesięciu kondygnacjach i ponad 10 tys. m² powierzchni użytkowej, ukończono w 1970 roku, siedmiokondygnacyjny budynek C, z 8 tys. m² powierzchni – w 1971 roku, a dwa lata później – najmniejszy, ale najbardziej charakterystyczny budynek B z powierzchnią ponad 2 tys. m².

Gmach Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach stanowi interesujący monumentalny przykład architektury modernistycznej. Bardzo pozytywnie o architekturze kompleksu wyraził się światowej sławy architekt Peter Zumthor podczas wizyty w Kielcach (marzec 2011).

Na uwagę zasługuje również gmach dworca PKS, który z woli mieszkańców stał się symbolem powo-

Photo 4. The coach stadion, see [7] (source: uwas.edu.pl)
Foto 4. Budynek dworca PKS, patrz [7] (źródło: uwas.edu.pl)

architecture of Kielce by the will of the citizens. More information about the fate of the building, which was entered in 2013 on the list of monuments in [7].

The Kielce Centre of Culture

In the early 1970s, a multifunctional building was designed for the Stefan Żeromski Theatre by the architect Daniel Olędzki and the specialists from *Miastoprojekt* in Gdynia. It is a twin-project of the Music Theatre in Gdynia. The interior of the centre was designed by local fine artists under the supervision of Andrzej Grabiwoda. The bas-reliefs and artistic details were created by Adam Wolski. The construction of the theatre complex began in 1975. It should be noted that the choice of the location of the building was highly inappropriate. The beginning of the construction works brought about the necessity of demolishing the well-preserved Leonard Building, which was registered as a heritage property.

The completion of the new theatre building was planned for 1980. In that very year, however, the construction works were put on hold due to the economic and political crisis. The works were resumed, and in 1992, the theatre building was

jennej architektury Kielc. Więcej informacji o losach budynku, który został wpisany w roku 2013 na listę zabytków w [7].

Gmach Kieleckiego Centrum Kultury

Wielofunkcyjny gmach dla teatru im. Stefana Żeromskiego na początku lat 70. zaprojektował arch. Daniel Olędzki wraz ze specjalistami z „Miastoprojektu” w Gdyni. Jest to bliźniaczy projekt Teatru Muzycznego w Gdyni. Wnętrze obiektu zaprojektowali kieleccy artyści plastycy pod kierunkiem Andrzeja Grabiwody. Płaskorzeźby i artystyczne detale wykonał Adam Wolski. W roku 1975 przystąpiono do budowy kompleksu teatralnego. Należy zaznaczyć, iż lokalizacja gmachu została wybrana niewłaściwie. Rozpoczęcie budowy wiązało się z koniecznością wyburzenia dobrze zachowanego Gmachu Leonarda, który był wpisany do rejestru zabytków.

Zakończenie budowy nowego gmachu teatru planowano na rok 1980. Jednak w tymże roku nastąpiło wstrzymanie robót budowlanych ze względu na kryzys ekonomiczno-polityczny. Roboty budowlane zostały wznowione i w roku 1992 nastąpiło przemianowanie

Photo 5. The building of the Kielce Centre of Culture in the second half of the 1990's (source: wikipedia.org)
 Foto 5. Gmach KCK, druga połowa lat 90. (źródło: wikipedia.org)

renamed the Kielce Centre of Culture. In 1996, the building was put into use, and a celebratory opening ceremony of the Centre's large stage took place.

In the years 2011-2012, energy efficiency renovation works were conducted in the building, and the Kielce Centre of Culture was given a new, interesting architectural expression without losing its architectural values.

Both the coach station and the Kielce Centre of Culture display features characteristic of modernist architecture.

2.3. Postmodernist architecture

Postmodernism has been evolving into a mature protest against Modernism since the mid-1950s in architecture created by people rejecting traditionalism. In the new architecture, the historical motifs and allusions have been used to create a specific mood, frequently with elements of perverse humour.

Postmodernism was fully born around 1965. The breakthrough took place with the publication of Jane Jacobs's *The Death and Life of Great American Cities* [4] and Robert Venturi's *Complexity and Contradiction in Architecture* [12] as well as *Learning from Las*

gmachu teatru na Kieleckie Centrum Kultury. W 1996 roku oddano do użytku gmach i uroczystą inauguracją rozpoczęto działalność dużej sceny KCK.

W latach 2011-2012 przeprowadzono termomodernizację budynku, który otrzymał nowy interesujący wyraz architektoniczny, zachowując wartości architektoniczne budowli.

Zbudowany gmach dworca PKS, jak również gmach KCK wykazują pewne cechy architektury po modernistycznej.

2.3. Architektura postmodernistyczna

Postmodernizm rozwijał się jako dojrzały protest przeciwko modernizmowi od połowy lat 50. w tworzonej przez odrzucających tradycjonalizm twórców architektury, w której motywy i aluzje historyczne nadawały jej specyficzny nastrój, często z elementami przewrotnego humoru.

Za właściwą datę narodzin postmodernizmu można uznać okolice roku 1965. Przełomem było ukazanie się publikacji Jane Jacobs *The Death and Life of Great American Cities* [4] i Roberta Venturiego *Complexity and Contraddiction in Architecture* [12]

Vegas [13]. Modernism was criticised for its lack of expression and sensitivity. The growing criticism of Modernism, and Brutalism above all, found its culmination on 15th July 1972, when a complex of multi-family residential blocks made up of prefab large panels, designed by a Japanese architect, Minoru Yamasaki, less than 20 years earlier, was blown up in Saint Louis, Missouri. In textbooks, this act is still regarded as a symbolic end of Modernism – the burial of Le Corbusier's concept of "a dwelling machine".

Postmodernist architecture has no uniform ideology. It is characterised by parallel tendencies to set a building in context, frequently by using eclectic references to both historical forms and stylistic pluralism. The major postmodernist currents in philosophy say that reality is unrecognisable and there is nothing objective around. Everything, including scientific cognition, depends on the individuals experiencing existential fear. Therefore, postmodernist architecture is characterised by pluralism and complexity. Architecture, as maintained by postmodernists, does not have to succumb to the spirit of time or the technical progress. Above all, it should depend on the context, the mood and, in the end, the personal preferences of the architect and the investor.

Postmodernism is an architectural style that refers to the archetype and reminiscence. The modernist rebellion against the historical tradition has given way to the discovery that tradition itself is an inexhaustible source from which various motifs can be drawn. However, the references to early architecture do not perform the same role as they did in the historical models. Frequently, they are but artificial add-ons to a building. Postmodernism is not a type of historicism, as it usually does not imitate one particular style, but freely blends the adopted motifs with the creators' own ideas as well as the determinants dictated by the current function. It is, therefore, sometimes referred to as Mannerism of Modernism.

The façade of a postmodernist building makes it significant, frequently giving it a symbolic meaning, and places the building within an appropriate typology without relating directly to the location and layout of the function. Functionalism is discarded, and architecture is treated as art detached from reality. Ornament and symbol as well as symmetry are regarded with a favourable eye. Irony, surprise and absurdity become the means of shaping architecture.

The contemporary, postmodernist architecture is also a pro-ecological trend [5], [6], which is also reflected in the examples of contemporary architecture

oraz *Learning from Las Vegas* [13]. Modernizmowi zarzucano brak wyrazu i bezdusność. Narastająca krytyka modernizmu, a zwłaszcza brutalizmu, miała swą kulminację 15 lipca 1972 roku (w Saint Louis wysadzono w powietrze bloki z wielkiej płyty, zbudowane zaledwie niecałe 20 lat wcześniej przez japońskiego architekta Minoru Yamasaki). Do dzisiaj w podręcznikach uważa się ten fakt za symboliczny koniec modernizmu – moment pogrzebania idei „maszyny do mieszkania” Le Corbusiera.

Architektura postmodernistyczna nie posiada jednolitej ideologii. Występują w niej równoległe tendencje do wpisania obiektu w kontekst, często przy eklektyzującym nawiązywaniu do form historycznych, jak i do stylistycznego pluralizmu. Główne prądy postmodernistyczne w filozofii twierdziły, że rzeczywistość jest nierozpoznawalna i nie ma nic obiektywnego, wszystko (w tym poznanie naukowe) zależy od odczuwających lęk egzystencjonalny jednostek. Dlatego też architektura postmodernistyczna cechuje się pluralizmem i złożonością. Zdaniem postmodernistów architektura nie musi ulegać duchowi czasu i postępowi technicznemu, zaś przede wszystkim powinna zależeć od kontekstu, nastroju czy wreszcie osobistych upodobań architekta i inwestora.

Postmodernizm to styl architektoniczny odwołujący się do archetypu i reminiscencji. Modernistyczny bunt wobec tradycji historycznej został zastąpiony odkryciem, że jest ona niewyczerpanym źródłem, z którego można czerpać rozmaite motywy. Cytaty z architektury dawnej nie pełnią jednak tej samej roli, co w historycznych wzorcach, często są do budynku sztucznie dołączone. Postmodernizm nie jest rodzajem historyzmu, gdyż nie naśladuje zazwyczaj konkretnego stylu, lecz swobodnie łączy zapożyczone motywy z własnymi pomysłami twórców i uwarunkowaniami współczesnej funkcji. Niekiedy określa się go jako manieryzm modernizmu.

Fasada budynku postmodernistycznego nadaje mu znaczenia (nieraz symbolicznego) i umieszcza go we właściwej typologii, nie ma zaś bezpośredniego związku z rozmieszczeniem funkcji. Funkcjonalizm jest odrzucany, architektura jest traktowana jako sztuka oderwana od realiów. Ornament i symbol, a także symetria wracają do łask. Środkami kształtowania architektury stają się ironia, zaskoczenie, absurd.

Architektura współczesna, postmodernistyczna to również nurt proekologiczny [5], [6], znajdujący odzwierciedlenie w realizacji architektury współczesnej również w Kielcach. Problem zastosowania

in Kielce. The issue of solar energy application and its impact on contemporary architecture was presented by S. Wehle-Strzelecka [10], [11].

2.4. The architecture of Kielce after Modernism

As it has been pointed out, the buildings that were constructed in Kielce in the second half of the 1970s, the 1980s and afterwards (the coach station, the Kielce Centre of Culture) already displayed certain features of postmodernist architecture.

At the beginning of the 21st century, several interesting buildings, which can be classified as post-modernist, were created in Kielce. The qualitative change of architecture was related to the transformations of the political and the economic systems that had taken place in our country. The newly designed and constructed buildings were financed by both private investors and public institutions. Large areas of the city were revitalised with the support of EU funds. In this analysis of the architecture of Kielce after Modernism the focus has been laid on several selected buildings influencing the architectural value of the city.

The Philharmonic House

The competition for a detailed architectural design of the philharmonic house in Kielce at Żeromskiego 12 was settled in May 2006. The competition was won by the PIW-PAW Architekci Sp. z o.o. from Gdańsk. By the end of November 2007, a building permit design along with an approximate budget estimate was provided so that an application for financial aid from the UE could be prepared.

In October 2009, a construction works contract was signed for the investment project under the title *Construction of the International Centre of Cultures in Kielce*. The contractor of the new seat of the Oskar Kolberg Świętokrzyska Philharmonic Orchestra was selected by open tender procedure. The most favourable tender was provided by a consortium of companies, UNIBEP S.A. from Bielsk Podlaski and a partner of the consortium, UNIMAX Sp. z o.o. from Kielce.

The construction of the building lasted from 2009 to 2012. The grand opening of the International Centre of Cultures, the seat of the Oskar Kolberg Świętokrzyska Philharmonic Orchestra, took place on 19th January 2012. The project covers the area of 3,823 m², and the footprint is 3,358 m². The building houses a concert hall with 515 seats and a stage for 300 performers, a chamber music hall with 200 seats, a 150-seat rehearsal room sectioned from the foyer and a conference room with 50 seats. Within the building, there is also an

energii słonecznej i jej wpływ na formę architektury współczesnej zaprezentowała S. Wehle-Strzelecka [10], [11].

2.4. Architektura po modernizmie w Kielcach

Jak już wspomniano, obiekty realizowane w Kielcach w drugiej połowie lat 70. i 80. i kontynuowane w okresie późniejszym (dworzec PKS, KCK) posiadały już pewne cechy architektury postmodernistycznej.

Na początku XXI wieku powstało w Kielcach kilka interesujących budowli, które możemy zaliczyć do architektury po modernistycznej. Zmiana jakościwa architektury wiązała się ze zmianami ustrojowo-ekonomicznymi, jakie miały miejsce w naszym kraju. Powstawały obiekty finansowane zarówno przez inwestorów prywatnych, jak i obiekty finansowane przez instytucje publiczne. Znaczne obszary miasta zostały poddane rewitalizacji przy wsparciu funduszami europejskimi. Analizując architekturę w Kielcach po modernizmie, autor ograniczył się do kilku wybranych obiektów mających wpływ na walory architektoniczne miasta.

Gmach filharmonii

W maju 2006 r. rozstrzygnięto Konkurs na opracowanie szczegółowej koncepcji architektonicznej budynku Filharmonii w Kielcach przy ul. Żeromskiego 12. Konkurs wygrała pracownia PIW-PAW ARCHITEKCI Sp. z o.o. z Gdańska. Z końcem listopada 2007 roku opracowany został projekt budowlany wraz z kosztorysem szacunkowym, który pozwoli przygotować wniosek o przyznanie środków unijnych.

W październiku 2009 roku została podpisana umowa o roboty budowlane dla inwestycji pod nazwą *Budowa Międzynarodowego Centrum Kultur w Kielcach* – nowa siedziba Filharmonii Świętokrzyskiej im. Oskara Kolberga z wykonawcą wyłonionym w trybie przetargu nieograniczonego. Najkorzystniejszą ofertę złożyło konsorcjum firm UNIBEP S.A z Bielska-Podlaskiego i UNIMAX Sp. z o.o. z Kielc – partner konsorcjum.

Budowa gmachu trwała od roku 2009 do 2012. 19 stycznia 2012 roku nastąpiło uroczyste otwarcie Międzynarodowego Centrum Kultur – nowej siedziby Filharmonii Świętokrzyskiej im. Oskara Kolberga. Inwestycja zajmuje teren o powierzchni 3 823 m², powierzchnia zabudowy obejmuje 3 358 m². W budynku znajduje się 515 miejsc na widowni,страда dla 300 wykonawców, sala kameralna na 200 miejsc, sala prób – wydzielona z foyer – 150 miejsc, sala konferencyjna – 50 miejsc. Wewnątrz obiektu

Photo 6. The building of the International Centre of Cultures in Kielce in 2012 (source: kropnikatygodnia.pl)
Foto 6. Gmach Międzynarodowego Centrum Kultur w Kielcach, 2012 (źródło: kropnikatygodnia.pl)

enclosed concert yard with 150 seats, which can be roofed in the event of adverse weather conditions.

The Philharmonic House has had a positive impact on the architecture of that part of the city.

The Centre of Geoeducation

The Centre of Geoeducation was established as a result of an open architectural competition launched by Geopark Kielce and the Kielce Branch of the Association of Polish Architects (Stowarzyszenie Architektów Polskich Oddział Kielce). The competition was won by PALK Architekci, a design studio from Gdańsk. The award-winning design was completed in 2010-2011. Over 75% of the investment costs came from the EU subsidies. The footprint of the Centre is 2,340 m², the floor area is 2,778 m², and the volume of the building is 16,090 m³.

In 2011, the Centre of Geoeducation established within the *Wietrznia* reserve received an award of the Association of Polish Architects for the best implemented project in Poland.

The award was presented for:

- the pro-ecological approach to space characterised by high aesthetic and practical values, conveying a significant humanistic message in the age of global ecological crisis,
- the excellent, spatial and material blending of the building into the surrounding natural landscape, which became its cultural complement,

znajduje się także dziedziniec koncertowy, z możliwością zadaszenia w razie niepogody z widownią na 150 miejsc.

Gmach filharmonii korzystnie wpłynął na walory architektoniczne tej części miasta.

Centrum Geoedukacji

Centrum Geoedukacji powstało w wyniku otwartego konkursu architektonicznego ogłoszonego przez Geopark Kielce oraz Stowarzyszenie Architektów Polskich Oddział Kielce. Konkurs wygrała pracownia projektowa PALK Architekci z Gdańska. Autorzy nagrodzonego projektu zrealizowali go w latach 2010-2011. Ponad 75% kosztów inwestycji zostało dofinansowanych z dotacji Unii Europejskiej. Powierzchnia zabudowy Centrum to 2340 m², powierzchnia użytkowa – 2778 m², kubatura – 16090 m³.

Centrum Geoedukacji zrealizowane w Kielcach na terenie rezerwatu „Wietrznia” w roku 2011 otrzymało nagrodę Stowarzyszenia Architektów Polskich dla najlepszego zrealizowanego projektu w Polsce.

Nagrodę przyznano za:

- proekologiczną kreację przestrzeni o wysokich walorach estetycznych i użytkowych, będącą tym samym ważnym, w dobie globalnego kryzysu ekologicznego, przesłaniem humanistycznym,
- znakomite, przestrzenne i materiałowe wkomponowanie obiektu w otaczający naturalny krajobraz, który stał się jego kulturowym dopełnieniem,

Photo 7. The building of the Centre of Geoeducation in 2011 (source: geopark-kielce.pl)
 Foto 7. Budynek Centrum Geoedukacji, 2011 (źródło: geopark-kielce.pl)

– the unique solution provided for the building layout, consisting in spatial integration of the functions of the interiors and the longitudinal corridor that can fuse and divide the functions of the building, utilising various types of natural lighting by means of wall and roof openings.

The jurors also emphasised the wise management of energy.

Galeria Echo Shopping and Entertainment Mall

In the first two decades of the 21st century, big shopping and entertainment malls were built in downtown Kielce. Their architecture has enriched and complemented the city's fabric.

Galeria Echo was built in 2001-2002, in the immediate vicinity of the campus of the Kielce University of Technology. It was redeveloped and enlarged in the years 2009-2010. The architectural concept was prepared by the *Open Architekci* studio, the building permit design was drawn up by the *Detan* studio, and the detailed design was developed by the *Chodor-Projekt* and the *Open Architekci* studios. The architect L. Kamionka was the chief designer of the detailed design. Currently, *Galeria Echo* Shopping and Entertainment Mall is one of the largest centres in Poland.

The commercial floor area is over 87,380 m², and the volume of the building is 396,922 m³.

In 2011, the completed building won the main MAPIC Award for the "Best Enlarged Retail

– niepowtarzalne rozwiązanie struktury budynku, polegające na nanizaniu przestrzennym funkcji wewnątrz na podłużny korytarz-hol, mogący łączyć i dzielić funkcje obiektu wykorzystujące różne typy oświetlenia naturalnego otworami w ścianach i dachach.

Jurorzy podkreślili mądre gospodarowanie energią.

Centrum Handlowo-Rozrywkowe „Galeria Echo”

W pierwszej i drugiej dekadzie XXI wieku w śródmieściu Kielc powstały duże centra rozrywkowo-handlowe, które swą architekturą wpisują się i wzbogacają strukturę miasta.

Galeria Echo została zrealizowana w latach 2001-2002 w bezpośrednim sąsiedztwie kampusy Politechniki Świętokrzyskiej. W latach 2009-2011 została znacznie rozbudowana i powiększona. Koncepcję architektoniczną przygotowała pracownia „Open Architekci”, projekt budowlany pracownia „Detan”, a projekt wykonawczy „Chodor-Projekt” i „Open Architekci” (główny projektant projektu wykonawczego – arch. L. Kamionka). Obecnie Centrum Handlowo-Rozrywkowe „Galeria Echo” należy do jednej z największych w Polsce.

Powierzchnia użytkowa, handlowo-usługowa to ponad 87 380 m², a kubatura – 396 922 m³.

Zrealizowany obiekt otrzymał główną nagrodę Mapic Awards w Cannes (Francja) w kategorii „Best

Photo 8. Galeria Echo Shopping and Entertainment Mall, the general view (source: Open Architekci)
Foto 8. Centrum Handlowo-Rozrywkowe „Galeria Echo” – widok ogólny (źródło: Open Architekci)

Development” in Cannes, France. It also received the Prime Property Price 2012 in the category of the Investment of the Year – Retail Space Market.

Infill buildings woven into the urban fabric

The infill buildings inserted successfully in the architectural urban fabric of Kielce city centre have earned attention and praise among the numerous structures constructed in the analysed period.

The commercial building at Sienkiewicza 4

In 2011, a commercial building was constructed at Sienkiewicza 4, filling a spatial gap in the frontage of the main pedestrian thoroughfare of Kielce. Architectural solutions incorporating the prominent determinants and features of the neighbouring housing development were applied there. The designed building was integrated into the existing urban layout, matching its scale and establishing a dialogue with the contemporary character of that part of the city. It gave the urban layout individual character. The wave-shaped glass façade of the building reflects an evangelical church raised in the late 18th century.

The building has a floor area of 1040 m² and a volume of 4105 m³. L. Kamionka from the APP *Ekoart* architectural design studio is the author of the project.

The commercial-residential building at Wspólna

In the years 2013-2014, a residential and commercial building was constructed at Wspólna 2. building has a floor area of 1353 m², including 450 m² of office space and the commercial premises on the ground floor. It has five and a half storeys. Its elevation is made of

enlarged retail development” w 2011 oraz nagrodę Prime Property Price 2012 w kategorii Inwestycja Roku Rynku Powierzchni Handlowej.

Budynki „plombowe” uzupełniające tkankę miejską

Wśród wielu zrealizowanych obiektów w analizowanym przedziale czasowym na uwagę zasługują budynki plombowe, udanie uzupełniające tkankę architektoniczno-urbanistyczną śródmieścia Kielc.

Budynek usługowy przy ulicy Sienkiewicza 4

W roku 2011 przy ulicy Sienkiewicza 4 został zrealizowany budynek handlowo-usługowy, wypełniający istniejącą lukę przestrzenną w pierzei głównego „deptaka” Kielc. Zastosowano rozwiązania architektoniczne wykorzystujące istniejące uwarunkowania zabudowy. Zaprojektowany budynek został wkomponowany w istniejący układ urbanistyczny, nawiązując do skali i współczesnego w tej części miasta charakteru zabudowy – nadając jej indywidualny charakter. W przeszklonej elewacji, ukształtowanej w formie „fali”, odbija się kościół ewangelicki zbudowany pod koniec XVIII wieku.

Powierzchnia użytkowa obiektu – 1040 m², kubatura – 4105 m³, autor projektu – L. Kamionka, APP „Ekoart”.

Budynek usługowo-mieszkalny przy ul. Wspólnej 2

Przy ulicy Wspólnej 2, w latach 2013-2014, zrealizowano budynek mieszkalno-usługowy oferujący 1353 m² powierzchni użytkowej, w tym 450 m² powierzchni biurowej oraz na parterze lokale usługowe. Budynek ma pięć i pół kondygnacji. Elewacja

Photo 9. The commercial-residential building at Sienkiewicza 4 (source: photograph from the author's private collection)
 Foto 9. Budynek usługowo-mieszkalny przy ulicy Sienkiewicza 4 (źródło: zdjęcie własne)

graphite titanium-zinc sheet, and the coloured glass panels of the balcony balustrades have an animating and leavening effect on the façade. The ground floor front is clad with bright sandstone and wood. The project was created by the architectural studio, *Kamiński Bojarowicz Architekci*.

3. SUMMARY

The contemporary architecture in Kielce is varied and interesting. The city's fabric holds significant modernist and postmodernist buildings. The Józef Piłsudski Provincial House of Culture (current name), built in the interwar period, is a pearl of Modernism. Time has not tarnished the architectural values of this building. However, not all refurbishment and redevelopment works carried out in modernist buildings have been successful. The character of some buildings has been destroyed irreversibly, e.g., the building at *Wesoła 52*. On the other hand, the coach station is an example of a successful design. This characteristic and original structure has been widely accepted by the citizens of Kielce, and it has become a permanent landmark in the panorama of the city.

Photo 10. The commercial-residential building at Wspólna 2 (source: kielce.wyborcza.pl)
 Foto 10. Budynek usługowo mieszkalny przy ulicy Wspólnej 2 (źródło: kielce.wyborcza.pl)

została wykonana z grafitowej blachy tytanowo-cynkowej, a dodatkowo rozświetlają ją balustrady balkonów wykonane z kolorowego szkła. Front parteru pokryty został jasnym piaskowcem i drewnem. Autorzy projektu – pracownia „*Kamiński Bojarowicz Architekci*”.

3. PODSUMOWANIE

Architektura współczesna w Kielcach jest zróżnicowana i interesująca. W tkance miasta znajdują się znaczące obiekty architektury modernistycznej i postmodernistycznej. Perłą modernizmu jest zrealizowany w okresie międzywojennym Wojewódzki Dom Kultury im. Józefa Piłsudskiego (nazwa obecna). Czas nie zaszkodził walorom architektonicznym tej budowli. Nie wszystkie jednak prace remontowo-modernistyczne budynków modernistycznych były udane, niektóre wręcz zniszczyły ich walory (np. budynek przy ul. *Wesołej 52*). Dworzec PKS to bardzo udana realizacja, charakterystyczna i oryginalna budowla, która została powszechnie zaakceptowana przez mieszkańców miasta i w sposób trwały wpisała się w panoramę miasta.

The Kielce Centre of Culture is another building that has effectively grown into the city's fabric. Completed already in the 21st century with the support of EU funds, the buildings such as the International Centre of Cultures in Kielce, based in the Oskar Kolberg Philharmonic House, or the Centre of Geoeducation constructed in the *Wietrznia* reserve are structures that have significantly improved the architectural attractiveness of the city. Private investors are increasingly carrying out projects of interesting examples of commercial and residential architecture. Such projects are frequently awarded by international bodies, e.g., *Galeria Echo* Shopping and Entertainment Mall.

When assessing the contemporary architecture of Kielce, it should be said that the failure to modernise the former synagogue and convert it into a centre of cultural and religious encounters is a powerful loss of opportunity. The design of the development was prepared by the world-renowned Swiss architect Peter Zumthor, and the building could have become a genuine pearl and a tourist attraction.

Bearing in mind the fact that since 2008 the Kielce University of Technology has been running a course in Architecture with a view to educating prospective architects, both the contemporary and the future architecture of Kielce should be approached with optimism. The architectural environment in Kielce will play a significant role in the shaping of the architectural character of Kielce in the nearest future.

Również gmach Kieleckiego Centrum Kultury udanie wpisał się w tkankę miasta. Zrealizowane już w XXI wieku, przy udziale funduszy europejskich, budowle, takie jak Międzynarodowe Centrum Kultur w Kielcach z siedzibą Filharmonii Świętokrzyskiej im. Oskara Kolberga czy Centrum Geoedukacji wybudowane na terenie rezerwatu „Wietrznia”, są budowlami znaczącymi, podnoszącymi walory architektoniczne miasta. Inwestorzy prywatni z coraz większym rozmachem realizują ciekawe obiekty architektury usługowej, handlowej czy mieszkalnej. Realizacje te są niejednokrotnie nagradzane przez międzynarodowe gremia (np. Centrum Handlowo-Rozrywkowe „Galeria Echo”).

Oceniając architekturę współczesną w Kielcach, należy wyrazić żal, że nie doszło do planowanej realizacji modernizacji budynku po dawnej synagodze na centrum spotkań kultur i religii zaprojektowanej przez światowej sławy szwajcarskiego architekta Petera Zumthora. Obiekt ten mógłby być prawdziwą perłą i atrakcją turystyczną.

Na architekturę współczesną Kielc, jak i na tę zrealizowaną w przyszłości, należy patrzeć z optymizmem, mając na uwadze m.in. fakt kształcenia (od roku 2008) na kieleckiej wyższej uczelni – Politechnice Świętokrzyskiej – przyszłych architektów. Kielecki ośrodek architektoniczny w przyszłości, już tej najbliższej, będzie odgrywał znaczącą rolę w kształtowaniu oblicza architektonicznego Kielc.

References

- [1] *Dictionarium latino-polonicum, polonico-latinum*, Słownik polsko-łaciński, łącińsko-polski. Level Trading, 2013.
- [2] *Five Points for a New Architecture, Le Corbusier i Pierre Jeanneret*, in: *Bau und Wohnen, Stuttgart, Fr. Wederkind & Co., 1927*.
- [3] Giedion S., *Przestrzeń, czas, architektura*. PWN, 1968.
- [4] Jacobs J., *The Death and Life of Great American Cities*, Vintage, 2000.
- [5] Kamionka L., *Architektura zrównoważona i jej standardy na przykładzie wybranych metod oceny*. Monografie, Studia, Rozprawy M30, Kielce University of Technology, Kielce 2012.
- [6] Kamionka L. (red.), *Projektowanie zrównoważone jako paradygmat kształtowania przestrzeni w XXI wieku*. Monografie, Architektura 3. Kielce University of Technology, Kielce 2016.
- [7] Kamionka L., *The issue of transience in architecture and the problems of conservation protection in the selected modernist buildings*. Structure and Environment, No 1/2018, vol 10, DOI:10.30540/sae-2018-004, pp. 39-49
- [8] Karta ateńska: urbanistyka C.I.A.M. Grupa CIAM Francja, translated by Krystyna Szeranos, Wydawnictwo Koło Naukowe Wydziału Architektury Wnętrz ASP.
- [9] Ornament et crime in „Cahiers d'aujourd'hui” no. 5/1913, (essay by Adolf Loos, based on the lecture given on 21 January, 1910 in Vienna).
- [10] Wehle-Strzelecka S., *Architektura słoneczna w zrównoważonym środowisku mieszkaniowym*, Monografia, 312, PK, Kraków 2004.
- [11] Wehle-Strzelecka S., *Energia słońca w kształtowaniu środowiska mieszkaniowego – ewolucja koncepcji na przestrzeni wieków*, Wydawnictwa Politechniki Krakowskiej, Kraków 2014.
- [12] Venturi R., *Complexity and Contradiction in Architecture*. The Museum of Modern Art. Papers on Architecture. 1966.
- [13] Venturi R., *Learning from Las Vegas*. MIT Press Ltd., 1977.

Acknowledgments:

This work was supported by Kielce University of Technology, Grant No. 02.0.07.00/2.01.01.01.0020 MNSP.BKAU.15.002.

Podziękowania:

Praca była finansowana przez Politechnikę Świętokrzyską, grant nr 02.0.07.00/2.01.01.01.0020 MNSP.BKAU.15.002.